

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНВЕСТИВАННЯ І СТРАХУВАННЯ
В РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІCHARACTERISTICS OF INVESTMENT AND INSURANCE
IN DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE

У статті розглянуто сучасний стан іноземного інвестування в малий бізнес в Україні. Розкрито сутність основних груп та класифікацій інвестицій, а також розкрито темпи приросту прямих іноземних інвестицій в Україні, шляхи залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни та джерела фінансування інноваційної діяльності. Розкрито основні перешкоди на шляху інвестиційної діяльності у секторі малого бізнесу, а також можливі шляхи усунення цих перешкод.

Ключові слова: мале підприємництво, державна фінансова підтримка, державні інститути підтримки, гарантування, державні цільові фонди, міжнародні програми, пільгове оподаткування.

В статті рассмотрено современное состояние иностранного инвестирования в малый бизнес в Украине. Раскрыта сущность основных групп и классификаций инвестиций, а также раскрыты темпы прироста прямых иностранных инвестиций в Украину, пути привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику страны и источники финансирования инновацион-

ной деятельности. Раскрыты основные препятствия на пути инвестиционной деятельности в секторе малого бизнеса, а также возможные пути устранения этих препятствий.

Ключевые слова: малое предпринимательство, государственная финансовая поддержка, государственные институты поддержки, обеспечение, государственные целевые фонды, международные программы, льготное налогообложение.

The article considers the current state of foreign investment in small business in Ukraine. The essence of main groups and investment classifications is disclosed, and the rate of growth of direct foreign investments in Ukraine is disclosed. Ways of attracting foreign direct investment into the country's economy, and sources of financing for innovation. The main obstacles in the way of investment activity in the small business sector are revealed, as well as possible ways of eliminating these obstacles.

Key words: small business, state financial support, state support institutes, guarantees, state trust funds, international programs, preferential taxation.

УДК 338.242.4

Суханова А.В.к. е. н., доцент кафедри фінансів
Університет державної
фіскальної служби України**Калкатіна Н.Д.**студентка
Університет державної
фіскальної служби України

Постановка проблеми. Одними з першочергових напрямів ринкових реформ в Україні є проведення ефективної структурно-інвестиційної політики, активізація інвестиційної діяльності та формування привабливого інвестиційного клімату для залучення національного та іноземного капіталу. Без інвестицій не може бути економічного зростання, а без зростання не буде добробуту, тому ефективне використання інвестицій і відповідне зростання виробничого потенціалу повинні стати метою економічної політики в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у сферу державної фінансової політики підтримки малого підприємництва зробили зарубіжні вчені, такі як С. Бартенєв, Р. Гільфердінг, Дж.М. Кейнс, А. Лаптева, А. Лаффер, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Ж.-Б. Сей, Дж. Стігліц, Й. Шумпетер, а також вітчизняні науковці, такі як З. Варналій, Л. Воротіна, В. Гаврилюк, В. Гесць, І. Запатріна, С. Качула, М. Кужелєв, Л. Лисяк, І. Луніна, І. Лютий, А. Мазаракі, О. Манакова, Р. Слав'юк, Л. Соколова, Н. Чала, В. Федосов, І. Чугунов.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень державної фінансової політики підтримки розвитку малого підприємництва в умовах економічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найважливіших проблем малого підприємництва залишається проблема, яка пов'язана

з доступом до фінансових ресурсів, зокрема до інвестиційного капіталу. Адже саме інвестиції є рушієм економічного зростання, бо їх головна функція полягає у розширеному відтворенні виробництва.

Інвестиціями, відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р., є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1].

Такими цінностями, згідно із законодавством, можуть бути [1]:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності.

В господарській діяльності розрізняють такі групи інвестицій [2]:

1) прямі (реальні) інвестиції – вкладення коштів у реальні активи, як матеріальні, так і нематеріальні (інноваційні інвестиції);

2) фінансові інвестиції – вкладення коштів у фінансові операції та цінні папери;

3) капітальні вкладення – інвестиції, спрямовані на відтворення основних засобів і приріст матеріально-технічних запасів.

З метою обліку, планування та аналізу відбувається класифікація інвестицій за такими ознаками [2]:

1) залежно від строку інвестування розрізняють короткострокові (до 1 року); середньострокові (2–3 роки); довгострокові (більше трьох років);

2) за формами власності на інвестиційні ресурси розрізняють приватні (акціонерні); державні; іноземні; спільні;

3) за місцем реалізації розрізняють національні (внутрішньодержавні) (вкладення коштів у об'єкти інвестування, розміщені в межах певної країни); закордонні (вкладення коштів у об'єкти інвестування, розміщені за межами певної країни).

Стосовно іноземних інвестицій розглядають також міжнародну інвестиційну діяльність (сукупність дій щодо вкладення інвестицій, яка перерозподіляє у просторі та часі ресурси між окремими суб'єктами та об'єктами різних країн).

У більшості країн іноземний капітал є катализатором інвестиційної активності, а також зумовлює структурну перебудову економіки країни. Для країн, що розвиваються, прямі іноземні інвестиції є стратегічними вкладеннями в розвиток виробничих (особливо експортних) галузей. Саме тому з метою забезпечення максимального припливу надходження іноземного капіталу кожна з країн зацікавлена у забезпеченні створення привабливого інвестиційного клімату.

Як свідчать дані рис. 1, у 2003–2006 рр. інвестиційний ринок України характеризувався динамічним розвитком, особливо початок 2006 р.

продемонстрував високий рівень зацікавленості іноземних інвесторів, а отже, й інвестиційну привабливість України. Так, темп приросту прямих іноземних інвестицій в економіку України на початок 2006 р. становив 86,7% відносно 2005 р. Однак у 2009 р. обсяги інвестицій під впливом чинників фінансово-економічної кризи зменшились. Зокрема, з 2009 р. темпи приросту прямих іноземних інвестицій демонструють низхідну тенденцію. Таким чином, інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств також знизилась.

У 2010 та 2014 рр. спостерігалася тенденція до зростання обсягів прямих іноземних інвестицій, однак темп їх приросту демонструє спад. Попри невтішну статистику залучених прямих іноземних інвестицій останніми роками, зазначимо, що іноземні інвестори охоче купують акції українських підприємств, розміщених на західних біржах. Це свідчить про те, що за кордоном іноземці готові вкладати у вітчизняні цінні папери (якщо ті з'являються на іноземних майданчиках), а ось в Україну – ні [4].

Причинами цього, скоріш за все, є втрати іноземних інвесторів на обвалі гривні у 2008–2009 рр., що породило побоювання знову понести збитки внаслідок валютних ризиків. Окрім того, в міжнародному інвестиційному співтоваристві існує стійка недовіра до репутації українських бізнесменів щодо ефективного функціонування інвестованого капіталу, що створює несприятливий діловий клімат в Україні. Ще одним негативним чинником, який зумовлює небажання іноземних інвесторів вкладати в Україну, є погано розвинута інфраструктура фондового ринку порівняно з Росією, Польщею, Чехією [4].

Наступними чинниками відсутності серйозного припливу інвестицій є недосконалість та суперечливість вітчизняного нормативно-правового забезпечення, нестабільність та постійні зміни у системі оподаткування, зокрема відсутність пільгового

Рис. 1. Динаміка та темп приросту прямих іноземних інвестицій в Україну у 2003–2014 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [3]

оподаткування інноваційної діяльності, складна система адміністрування податків, непередбачуваність економічної ситуації та політичного середовища в країні. Так, за дослідженнями, проведеними Міжнародною фінансовою корпорацією та Світовим банком, наша держава посідає 112 місце зі 189 у рейтингу “Doing Business 2014” [4].

У рейтингу щодо захисту інвесторів у 2014 р. Україна посідає 128 місце, опустившись на 1 позицію порівняно з попереднім роком (табл. 1).

Таблиця 1
**Індикатори рейтингу України
щодо захисту інвесторів (DB 2014 – позиція
128, DB 2013 – позиція 127)**

Індикатор	Україна	Європа і Центральна Азія	ОЕСР
Індекс відкритості	5	7	6
Індекс відповідальності директора	2	5	5
Індекс можливості подачі позову акціонерам	6	6	7
Індекс захисту інвесторів	4,3	5,7	6,2

Джерело: складено за даними [5]

Серйозними загрозами інвестору є також корупція, низька правова культура суспільства (готовність обійти встановлені правила), низька якість державного управління (технічне забезпечення, якість роботи чиновників), неефективна судова система.

Наслідки залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни є як позитивними, так і негативними.

До негативних відносять збільшення залежності країни від іноземних капіталів; трансферт за кордон частини прибутків; витіснення з ринку внутрішніх виробництв та постачальників; підвищення рівня конкуренції на ринку; жорстку експлуатацію місцевих сировинних ресурсів.

Позитивні наслідки такі: збільшення капіталовкладень та зменшення строків їх накопичення; покращення платіжного балансу; впровадження сучасних технологій, «ноу-хау»; підвищення рівня комплексного використання сировинних ресурсів; привнесення в економіку країни елементів приватної власності у «чистому» вигляді; використання зарубіжного управлінського досвіду; підвищення ступеня адаптації суб'єктів господарювання до умов конкурентного середовища; підвищення рівня зайнятості та кваліфікації спеціалістів; зниження рівня імпортової залежності; стимулювання розвитку експортного потенціалу.

Існує багато трактувань терміна «інновація», які фактично не відрізняються одне від одного. Розглянемо найпоширеніші серед них.

Інновація – це: 1) нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду; кінцевий результат інноваційної діяльності; 2) вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну техніки та технології; 3) нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу.

Істотними чинниками інновації є розвиток винахідництва, раціоналізації, поява великих відкриттів [2].

За останні чотирнадцять років обсяг фінансування інноваційної діяльності зріс у 6,5 разів. При цьому найбільша питома вага серед усіх джерел такого фінансування належить власним коштам суб'єктів господарювання (52,9–87,7%) (табл. 2).

Варто зазначити, що питома вага фінансування інвестицій з державного бюджету за досліджуваний період зменшилася на 0,6 в. п., а частка коштів іноземних інвесторів у загальній сумі витрат на фінансування інноваційної діяльності в середньому коливалася в межах 10%. Однак у 2009 р. таке це джерело фінансування займало 19%, а у 2010 р. – аж 30%.

Статистичні дані підтверджують той факт, що саме нестача власних коштів є стримуючим чинником інноваційної діяльності підприємств малого бізнесу. Фактично єдиним напрямом інноваційної діяльності вітчизняних малих підприємств є витрати на інформатизацію.

На думку вчених, варто виокремити такі проблеми, які стримують інноваційну активність малого бізнесу [6]:

1) проблеми фінансового характеру (нестача власних коштів підприємств, складеність залучення фінансових ресурсів з ринкових джерел (жорсткі умови кредитування, недостатня фінансова підтримка з боку держави));

2) проблеми організаційно-комунікаційного характеру (нерозвиненість ринку технологій; незрілість інноваційної інфраструктури, що має надавати посередницькі, інформаційні, юридичні, експертні, фінансово-кредитні та інші послуги; недоліки нормативно-правової бази інноваційної діяльності; відсутність умов для налагодження коопераційних зв'язків з іншими суб'єктами інноваційного процесу);

3) проблеми інформаційного характеру (відсутність або недоступність систематизованої інформації про нові технології, що мають потенціал комерціалізації, а також про стан і прогнозні оцінки кон'юнктури ринків збуту інноваційної продукції);

4) проблеми внутрішньовиробничого характеру (низький інноваційний потенціал підприємства, нестача кваліфікованого технічного й управлінського персоналу на тлі незрілості консалтингової та інжинірингової інфраструктури);

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності у 2000–2013 рр.

Роки	Загальна сума витрат	Зокрема, за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
	млн. грн.	питома вага, %			
2000	1 757,1	79,6	0,4	7,6	12,3
2001	1 971,4	83,9	2,8	3,0	10,3
2002	3 013,8	71,1	1,5	8,8	18,7
2003	3 059,8	70,2	3,0	4,2	22,5
2004	4 534,6	77,2	1,4	2,5	18,9
2005	5 751,6	87,7	0,5	2,7	9,0
2006	6 160,0	84,6	1,9	2,9	10,7
2007	10 850,9	73,7	1,3	3,0	22,0
2008	11 994,2	60,6	2,8	1,0	35,7
2009	7 949,9	65,0	1,6	19,0	14,3
2010	8 045,5	59,4	1,1	30,0	9,6
2011	14 333,9	52,9	1,0	0,4	45,6
2012	11 480,6	63,9	2,0	8,7	25,5
2013	9 562,6	72,9	0,3	13,1	13,7

Джерело: складено автором на основі даних [3]

5) проблеми ринкового характеру (висока вартість нововведень, невизначеність термінів інноваційного процесу, високий економічний ризик інноваційної діяльності, тривалі періоди окупності нововведень, низький платоспроможний попит на вітчизняну інноваційну продукцію).

Як свідчить досвід, недостатня кількість внутрішніх коштів зумовлює скорочення темпів економічного зростання, припинення відтворення, зменшення доходів та споживчого попиту. Зрештою, брак інвестицій призводить до криз, скорочення зайнятості, розгортання інфляції, спаду виробництва товарів та послуг. Загострюється проблема акумуляції державного, приватного, змішаного капіталу та орієнтації на іноземний капітал.

Отже, як показав аналіз, інвестиційна діяльність малого підприємництва перш за все реалізується на основі самофінансування та за рахунок коштів інвесторів іноземних держав, тому вважаємо необхідним вжити таких заходів: 1) створити умови, які сприятимуть активізації інвестиційної діяльності в Україні, насамперед необхідно забезпечити існування інфраструктури підтримки інноваційної діяльності малого підприємництва; 2) забезпечити створення державою умов захисту вітчизняних та іноземних інвесторів; 3) сприяти створенню належного інвестиційного та ділового клімату шляхом сприяння у залученні іноземного капіталу та контролю за ефективністю його використання; 4) створити умови доступу малого бізнесу до ринків та технологій, залучення його до участі в науково-технічних розробках та фундаментальних дослід-

женнях; 5) сприяти розвитку суб'єктів малого підприємництва у секторі наукової та інноваційної діяльності, у створенні та забезпеченні функціонування малих інноваційних підприємств.

Інструментом страхування як одного з методів фінансового механізму розвитку малого підприємництва, з одного боку, є страхове відшкодування, отримання за укладеними договорами страхування ризиків господарської діяльності підприємства, а з другого боку, державні гарантії за кредитами.

Відповідно до Закону задля страхування ризиків, які пов'язані з господарською діяльністю суб'єктів малого підприємництва, передбачено такі види добровільного страхування, як страхування інвестицій, страхування фінансових ризиків, страхування кредитів (зокрема, відповідальності позичальника за непогашення кредиту), страхування гарантій (порук) та прийнятих гарантій, страхування майна.

Найбільш поширеними видами страхування вітчизняних суб'єктів малого бізнесу є послуги зі страхування кредитних ризиків, зокрема банківських. Адже, як відомо, кредит видається на умовах платності, строковості, цільового використання коштів та повернення. Боржник зобов'язаний повернути позику, а кредитор – вимагати її повернення. Однак не завжди позичальник у змозі вчасно та повною мірою розрахуватись з позикодавцем, що зумовлює кредитний ризик для останнього.

Під кредитним ризиком розумітимемо ризик невиконання позичальником зобов'язань перед кредитором, а також можливість відмови позичальника від сплати процента за кредит і (або) повернення самого

кредиту. Із наведеного визначення бачимо, що кредитний ризик є категорією ймовірною і має дві складові, такі як неповернення кредиту і несплата процентів за користування цим кредитом (дохід банку).

Як вже зазначено, законодавством України передбачено три види страхування, пов'язані з такими кредитними ризиками: страхування ризику непогашення кредиту – страхування кредитів; страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту; страхування позичальником предмета застави – страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій.

Міжнародна практика використовує значно більше видів страхування кредитних ризиків, таких як страхування товарних кредитів, страхування фінансових (грошових кредитів), страхування нерухомих об'єктів і предметів іпотеки, переданих у заставу, тощо [7, с. 92].

В разі страхування ризику неповернення кредиту банк перекладає ризик на страховика, виступаючи при цьому одночасно страхувальником і застрахованим. Банківська установа під час укладення кредитного договору самостійно страхує надану позику, підписавши зі страховою компанією угоду про добровільне страхування кредитного ризику.

У цьому разі сума страхових внесків враховується під час встановлення ставки відсотка за кредит. За логікою пов'язаних інтересів ініціаторами таких страхових операцій мають бути банки як шукачі страхового захисту. За характером ця операція аналогічна страхуванню від нещасного випадку, яким, власне, і є неповернення кредиту [8].

Надання державних гарантій за кредитами є важливим фінансовим інструментом зменшення кредитного ризику, що водночас впливає на зниження процентних ставок за наданими підприємцям кредитами. Однак, на жаль, такий інструмент не є чітко регламентованим вітчизняним законодавством, тому його застосування у практиці вітчизняних суб'єктів малого підприємництва є часто лише декларативним.

Висновки з проведеного дослідження.

Інструменти страхування як одного з методів фінансового механізму відіграють важливу роль для забезпечення розвитку малого підприємництва. Адже страхове відшкодування є інструментом мінімізації ризиків щодо недоотримання доходу чи компенсації можливих витрат господарської діяльності малого підприємства, а державні гарантії є інструментом виконання такими підприємцями зобов'язань за наданими їм кредитами. Важливими в цьому процесі є чітке законодавче регламентування та забезпечення ефективної реалізації зазначених інструментів у практиці вітчизняних суб'єктів малого підприємництва, що насамперед залежить від механізму державного регулювання підприємницької діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. (чинний) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
2. Офіційний веб-сайт Вікіпедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва Київської області в 2015 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/Docs/zbirn%20pidpr_2015.pdf2016.
5. Податковий кодекс України від 2 жовтня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Терещенко С. Мале підприємство в умовах ринкового господарювання / С. Терещенко // Економіка і організація управління. – 2013. – № 1.
7. Проблеми страхування кредитних ризиків на фінансовому ринку України / [І.Ю. Кондрат, О.В. Черкасова, Я.Р. Шандра] // Управління у сферах фінансів, оподаткування, страхування і кредиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6489/1/34.pdf>.
8. Постникова У.Л. Мінімізування кредитних ризиків шляхом страхування / У.Л. Постникова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Economics/29321.doc.htm.

REFERENCES:

1. On Innovation Activity: Law of Ukraine dated July 4, 2002 (current) / Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <http://portal.rada.gov.ua>.
2. The official website of Wikipedia [Electronic resource]. – Access mode : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Statistical collection “Activities of subjects of large, medium, small and microenterprises of the Kiev region in 2015” [Electronic resource]. – Mode of access : http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/Docs/zbirn%20pidpr_2015.pdf2016.
5. Tax Code of Ukraine dated 02.10.2010 № 2755-VI [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Tereshchenko S.A. Small enterprise in the conditions of market economy / S.A. Tereshchenko // Economics and Management Organization. – 2013. – No. 1.
7. Problems of credit risk insurance in the financial market of Ukraine / [I.U. Kondrat, O.V. Cherkasova, Ya.R. Shandra] // Management in the spheres of finance, taxation, insurance and credit [Electronic resource]. – Access mode : <http://en.a.p.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6489/1/34.pdf>.
8. Postnikova U.L. Minimizing credit risks through insurance / U.L. Postnikova [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Economics/29321.do.htm.

Sukhanova A.V.Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at Department of Finance
University of the State Fiscal Service of Ukraine**Kalkatina N.D.**Student
University of the State Fiscal Service of Ukraine

CHARACTERISTICS OF INVESTMENT AND INSURANCE IN DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE

One of the most important problems of small business remains the problem, which is connected with access to financial resources, including investment capital. After all, it is investment that is the engine of economic growth, because their main function is to expand production reproduction.

In the case of foreign investment, international investment activity is also considered (a set of actions on investing, which redistributes resources between different entities and objects in different countries in space and time).

In most countries, foreign capital is a catalyst for investment activity, as well as a structural reorganization of the country's economy. For developing countries, FDI is a strategic investment in the development of production (especially export) industries. That is why, in order to ensure the maximum inflow of foreign capital, each country is interested in ensuring the creation of an attractive investment climate.

First of all, the investment activity of small business is realized on the basis of self-financing and at the expense of investors of foreign countries, therefore we consider it necessary: 1) to create conditions conducive to the intensification of investment activity in Ukraine, first of all, it is necessary to ensure the existence of an infrastructure supporting innovative activity of small business ; 2) to ensure that the state creates conditions for the protection of domestic and foreign investors; 3) contribute to the creation of an appropriate investment and business climate, by facilitating the attraction of foreign capital and monitoring the effectiveness of its use; 4) to create conditions for small business access to markets and technologies, to involve it in participation in scientific and technical developments and fundamental research; 5) to promote the development of small business entities in the sector of scientific and innovative activity, in creating and ensuring the functioning of small innovative enterprises.